

Píše Matouš Jaluška

(E*forum, 01. 09. 2021)

Chronicon Aulae Regiae čili *Zbraslavská kronika* se nejpozději od svého prvního moderního edičního zpřístupnění v roce 1875 setrvale drží v centru zájmu dějepisců. Její historická hodnota je nesporná, stejně jako literární ambice a rétorické umění hlavního autora Petra Žitavského, proto není divu, že období přechodu od vlády přemyslovské dynastie k Lucemburkům či drama vztahu Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského často automaticky vnímáme prizmatem Petrových slov – anebo slov, o nichž se na základě dosavadních edic a několika českých překladů domníváme, že je Petr napsal. A v posledních letech se ukazuje, že vše je poněkud složitější.

Monografii **Běly Marani-Moravové** o **Petru Žitavském** lze chápat jako praktické shrnutí a uzavření té kapitoly výzkumu *Zbraslavské kroniky*, v níž se věci jeví poměrně nekomplikovaně. Autorka přejímá od Ferdinanda Seibta charakteristiku kroniky jako „obrazu království“ a zkoumá perspektivu a paletu, již autor uplatňuje zejména v popředí plátna, kde defilují historické postavy, jedinci jakožto hybatelé dějin. Podtitul – **Abt, Diplomat und Chronist der Luxemburger** – přitom obsahu knihy tak docela neodpovídá. Petr Žitavský tu spíš než jako „kronikář Lucemburků“ působí dojmem obratného literáta pevně spojeného s předcházející dynastií a zejména s Václavem II., zakladatelem zbraslavského kláštera. Jako hlavní úkol před sebe v návaznosti na prvního autora kroniky Otu Durynského klade to, aby památka, *memoria*, tohoto předposledního Přemyslovce neupadla v zapomnění a nesla ovoce odpovídající proměnlivé politické a kulturní situaci. Jeho opatská důstojnost ho k tomu zavazuje, diplomatická pověření i bohatá síť kontaktů mu dává do rukou vhodné nástroje k rozšíření horizontu původně „klášterní“ kroniky, jak ji začal psát Ota.

Udržování památky či konstrukce paměti tu získává podobu procesu o dvou fázích. Petr nejprve načrtává velice konkrétní portrét připomínané osoby a následně konkrétní rysy a zejména skutky dané osoby zobecňuje v zájmu poučení publika, přičemž působí především jako moralista se silným teologickým zázemím. Autorka s ním vedle kroniky a *Sermones*, o jejichž autorství není sporu, implicitně spojuje široké spektrum spisů (mj. rovněž slavné *Malogranatum*, první „knihu evropského významu“ vzniklou na území Čech) a „nábožensky vzdělavatelné“ důrazy následně shledává i v kronice. Při interpretaci Petrova „testamentu“ tak například zdůrazňuje, jak mu záleželo na tom, aby augustínovské a bernardovské uvažování o Trojici předložil čtenářům jako součást svého vlastního odkazu. Opěrnou strukturou pro kroniku jako celek se stávají v první řadě dějiny spásy a místo člověka v nich, čtené prizmatem pesimistické augustínovské antropologie.

Způsoby vzpomínání na konkrétní osoby autorka zkoumá ve druhé, stěžejní polovině knihy, která je uspořádána jako série portrétů. Nejprve přicházejí na řadu svěští vladaři: čeští králové od Václava II. po Karla IV., říšští panovníci od Rudolfa Habsburského po Ludvíka Bavora (zachyceného v párovém portrétu se svým protivníkem Fridrichem Habsburským) a šest královnám od Kunhuty Uherské po Beatrix Bourbonskou (v této kapitole náleží centrální místo Elišce Přemyslovně). Následují tři vybraní čeští šlechtici a v další kapitole vybrané pasáže věnované městským komunitám. Sérii uzavírá kapitola věnovaná prelátům: papežům od Celestina V. po Benedikta XII., mohučskému a trevírskému arcibiskupovi, biskupům pražským a (v jedné povšechné kapitole) olomouckým. V těchto kapitolách autorka nabízí prosopografii v etymologickém slova smyslu: zkoumá masky, jež Petr Žitavský nasazuje dějinným aktérům, k jednotlivým medailonkům dodává další historické údaje a srovnává je s dalšími prameny pro danou dobu.

Tento přístup působí přirozeně i proto, že *Zbraslavská kronika* pojednává o několika základních příbězích českých dějin, mezi nimiž v Petrově optice náleží přední místo dramatu manželství Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Eliščina manžel se v Petrově vyprávění z „nadějného vládce“ postupně vlivem špatných rádců a vlastních povahových vad proměňuje v záporného hrdinu a začíná se podobat prototypickému tyranovi kroniky, Jindřichu Korutanskému. Autorka na jeho příkladu dokládá, jak si Petr počíná v roli mravokárce a hodnotitele lidských povah, a pokud (jak se stalo zvykem) čteme kroniku jako „zrcadlo knížat“, tedy rozvinuté exemplum soustředěné na schopnost člověka ovládat sebe i ostatní, proměnlivý hrdina Jan k sobě automaticky strhává pozornost. Jeho manželka v kontrastu s ním ztělesňuje stabilitu, stává se kotvou. Jako dcera Václava II. A prototypické „dobré královny“ Guty Habsburské se z ní stává „altera fundatrix“, která Petrem spravované „místo paměti“ chrání a podporuje především tím, že zde udržuje funkci pohřebiště panovnického rodu a zajišťuje, aby tam byly z Olomouce přeneseny ostatky Václava III.; její pohřeb roku 1330 je poslední realizací přemyslovské paměti, jíž se Petr účastní.

Přístup Marani-Moravové k látce je v první řadě historický, zaměřený na fakta (monografie vychází z disertace v oboru dějin středověku obhájené na bernské univerzitě), přesahy směřují hlavně do oblasti duchovních dějin. To se naplno projevuje v první části knihy, kde je čtenář seznámen postupně s dějinami českých zemí ve sledovaném období, s dějinami Zbraslavského kláštera, s životopisem Petra Žitavského a s jeho dílem (velice široce vymezeným, jak již bylo řečeno) v kontextu střeoevropského dějepisectví a dobového teologického diskursu.

K literárněhistorickým otázkám se autorka dostává nejbliže na konci úvodních kapitol, když zkoumá Petrovy „pozorovatelské strategie“. Soustředí se přitom na jeho zacházení s různými typy jinakosti, tedy s náboženskou odlišností pohanů (Kumánů a Litevců) a Židů, s konflikty mezi domácími obyvateli českého i německého jazyka a zahraničními aktéry, či s proměnou módy a mravů. K těmto oddílům je jako doklad autorova vztahu ke každodennosti připojena stať o meteorologických pozorováních ve *Zbraslavské kronice*, kde se ukazuje, že i v této apolitické oblasti se zbraslavský opat snaží s pomocí informátorů soustavně sledovat celý prostor střední a západní Evropy.

Petr z těchto oddílů vystupuje nepřekvapivě opět jako křesťan, jemuž leží na srdci propagace víry, jako tolerantní „zemský patriot“ (v kontrastu vůči „Dalimilovi“) a jako konzervatívec.

Stylu Petrova psaní či jeho rétorickým strategiím se věnuje jen průběžně a nepříliš soustavně, což je trochu škoda. Z této oblasti zdůrazňuje především dva rysy: promyšlené kombinování prózy vysokého stylu a metrických pasáží (do té míry, že lze *Zbraslavskou kroniku* charakterizovat jako prosimetrum) a oblibu přímé řeči, realizovanou pomocí „fiktivních proslavů“ jednajících postav. Oba dále zvýrazňují Petrův personalistický přístup k dějinám a jeho strategii prezentace dějin jako materiálu k poučení. Vedle edic kroniky autorka přihlíží rovněž k rukopisům (ač jejich počet uvádí poněkud zmateně), zejména k tomu jihlavskému, kde v rámci téže argumentační linie registruje např. vložené seznamy panovníků.

Mám za to, že monografie jako celek nejlépe poslouží jako „companion“, společník ke čtení, dodávající k textu kroniky spolehlivá fakta a kontext. Tak poslouží patrně hlavně zahraničnímu publiku, neboť sumarizuje valnou většinu české odborné literatury k tématu. Nejnovější studie se však na podobě knihy příliš nepodepsaly, ač jsou uvedeny v bibliografii – jedná se hlavně o práce Anny Pumprové, Roberta Antonína a dalších badatelů spojených s chystaným novým vydáním *Zbraslavské kroniky* v řadě *Monumenta Germaniae Historica*. S ohledem na zaměření práce to příliš nevadí. O balíčky faktů k jednajícím postavám kroniky se lze bezpečně opřít a pak číst po svém. Tím spíš, že je monografie nyní zdarma k dispozici v archivu *Vorträge und Forschungen* spolu s dalšími svazky této řady.

Běla Marani-Moravová: *Peter von Zittau. Abt, Diplomat und Chronist der Luxemburger*. Ostfildern: Jan Thorbecke, 2019, 629 s.

www.ipsl.cz